

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-1-3>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ АГРЕСИВНОСТІ

Меленчук Наталя Іванівна,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри загальної
та диференціальної психології

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського*

Natmelenchuk0808@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-4749-6889>

Прокопенко Катерина Олександрівна,

здобувачка відділення перепідготовки фахівців
за магістерською програмою із психології

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського*

sale_va@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0003-4063-0325>

Метою статті є виклад результатів теоретико-емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення особливостей психологічного захисту осіб з різним рівнем агресивності.

Методи. Для діагностики механізмів психологічного захисту використовувалась методика «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index) Р. Плутчика, Г. Келлерманна, Х. Конта, в адаптації Л.І. Васермана. Вивчення комунікативної агресивності здійснено за допомогою методики «Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності» В.В. Бойко.

Результати. Наведено результати кореляційного аналізу між показниками механізмів психологічного захисту і комунікативної агресивності. Виявлено наявність додатних і від'ємних значимих кореляційних зв'язків між більшістю показників психологічного захисту і комунікативної агресивності. Розглянуто профілі особливостей психологічного захисту «агресивних» і «неагресивних» осіб. Встановлено, що існують певні розбіжності у проявах механізмів психологічного захисту у представників групи осіб з різним рівнем агресивності.

Висновки. Психологічний захист розглядається як система регуляторних механізмів психіки, які спрямовані на усунення або зведення до мінімуму негативних переживань, що травмують особистість, пов'язаних із внутрішніми або зовнішніми конфліктами, станами тривоги та дискомфорту. Функцією психологічному захисту є подолання відчуття невпевненості в собі, власної неповноцінності, захисту ціннісної свідомості та підтримки стабільної самооцінки. Агресивність розуміється як поведінка людини щодо інших людей, яка відрізняється прагненням заподіяти їм неприємності, завдати шкоди. За результатами кореляційного аналізу встановлено, що комунікативна агресивність найбільш пов'язана з такими механізмами психологічного захисту, як витіснення, регресія, компенсація і заміщення. За допомогою якісного аналізу встановлено, що особам із високим рівнем комунікативної агресивності притаманні такі механізми психологічного захисту, як регресія, компенсація і заміщення. В групі осіб із низьким рівнем агресивності переважають такі механізми психологічного захисту, як заперечення, компенсація і реактивне утворення.

Ключові слова: механізми психологічного захисту, агресивність, комунікативна агресивність, власність особистості, кількісний аналіз, якісний аналіз.

PSYCHOLOGICAL PROTECTION OF PERSONS WITH DIFFERENT LEVELS OF AGGRESSIVENESS

Melenchuk Natalia Ivanivna,

Ph.D. in Psychology,

Senior Lecturer at the Department of General and Differential Psychology

South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky

Natmelenchuk0808@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-4749-6889>

Prokopenko Kateryna Oleksandrivna,

Graduate at the Department of Retraining of Specialists in the Master's Program in Psychology

South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky

sale_va@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0003-4063-0325>

Purpose. The purpose of this article is to present the results of theoretical and empirical research aimed at studying the features of psychological protection in people with different levels of aggression.

Methods. The method “Life Style Index” by R. Plutchyk, G. Kellermann, H. Comte, adapted by L. Wasserman was used to diagnose the mechanisms of psychological protection. The method “Determination of integral forms of communicative aggression” by V. Boyko was used to study of communicative aggression.

Results. The results of the correlation analysis between the indicators of the mechanisms of psychological protection and communicative aggression are presented. It was identified the positive and negative significant correlations between most indicators of psychological protection and communicative aggression. The profiles of features of psychological protection of “aggressive” and “non-aggressive” persons are considered. It is established that there are some differences in the manifestations of mechanisms of psychological protection in members of a group of people with different levels of aggression.

Conclusions. Psychological protection is seen as a system of regulatory mechanisms of the psyche, which are aimed at eliminating or minimizing negative, traumatic personal experiences associated with internal or external conflicts, states of anxiety and discomfort. The function of psychological protection is to overcome feelings of insecurity, inferiority, protection of value consciousness and maintaining a stable self-esteem. Aggression is understood as a person's behavior towards other people, which is characterized by a desire to cause them trouble, harm. Correlation analysis has shown that communicative aggression is most associated with psychological defense mechanisms such as displacement, regression, compensation, and substitution. The qualitative analysis was established that persons with a high level of communicative aggression are characterized by such mechanisms of psychological protection as regression, compensation and substitution. In the group of people with a low level of aggression is dominated such mechanisms of psychological protection as denial, compensation and reactive education.

Key words: *mechanisms of psychological protection, aggression, communicative aggression, personality trait, quantitative analysis, qualitative analysis.*

Вступ

Сьогодні, в умовах інформаційного перена-сичення в суспільстві, від особистості потре-бується інтенсивний розвиток тих структур, які відповідають за ефективне пристосування до навколишньої дійсності. Однією з адапта-ційних систем особистості є психологічний захист, який визначає суб'єктивний комфорт особистості в ситуаціях напруженості, стресу, фрустрації і тривоги.

Психологічний захист є одним із найбільш суперечливих компонентів у структурі особи-стості, оскільки одночасно сприяє як стабілізації особистості, так і її дезорганізації (Андрушко, 2016: 48). Окремі механізми психологічного захисту є менш конструктивними, оскільки не допускають інформацію, що травмує, у свідомість, інші – більш конструктивними, які пов'язані з переробкою та переоцінкою інформації.

Дослідження проблеми механізмів психо-логічного захисту є досить складним пита-нням в сучасній психології. Нині відсутній єди-ний підхід до визначення цього феномена, кількості захисних механізмів та закономір-ностей їх розвитку.

Нормальний рівень агресивності, під яким розуміється прагнення до незалежності, активне відстоювання своєї думки й рішучі дії для досягнення мети, є необхідним є необхід-ним проявом індивідуальності і сприяє адап-тації в суспільстві (Берковиц, 2007). Вона є нормальним проявом особистості, що спря-мована на виживання. Усі форми агресивності пов'язанні зі спробами контролювати ситу-ацію, впливати на неї задля вдосконалення або себе, або свого оточення, включаючи близьких людей. Реакція у вигляді агресив-ної поведінки приводиться в дію вродженими

і набутими механізмами, деякою внутрішньою мотивуючою силою. Знання того, які види психологічного захисту корелюють з агресивністю, може допомогти розумінню агресивної поведінки загалом, а також мати практичне значення для вироблення й вжиття конструктивних заходів задля запобігання або контролю агресії.

Враховуючи зазначене та зважаючи на значну соціальну значущість проблеми психологічних захистів у співвідношенні з агресивністю, ми вибрали цю тему дослідження.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

У сучасній зарубіжній та вітчизняній психологічній літературі накопичений багатий теоретичний матеріал, що відображає різноманітні концепції психологічного захисту (Ф.Б. Бассін, Ф.Ю. Василюк, Р.М. Грановська, Н. Мак-Вільямс, А.А. Налчаджян, Т.С. Яценко, Е. Frydenberg, Н. Kellerman, Р. Plutchik).

Поняття психологічного захисту було введено З. Фрейдом, який розглядав його як функцію Его, що відповідає за інтеграцію і адаптацію у разі виникнення загрози цілісності особистості. Механізми психологічного захисту, на думку науковця, виступають засобами вирішення конфлікту між свідомістю і несвідомим (Фрейд, 1992).

Традиційно психологічний захист розуміється як система регуляторних механізмів психіки, які спрямовані на усунення або зведення до мінімуму негативних переживань, що травмують особистість, пов'язаних із внутрішніми або зовнішніми конфліктами, станами тривоги та дискомфорту (Алмаев, Малкова, 2006). Психологічний захист виявляється в тенденції особистості зберігати звичну думку про себе, зменшувати дисонанс шляхом відторгнення або спотворення інформації, що сприймається як несприятлива і руйнуюча первинні уявлення про себе і інших (Грановська, 2007).

Метою психологічного захисту є ослаблення внутрішньо особистісних конфліктів (напруги, занепокоєння), що зумовлені протиріччями між інстинктивними імпульсами несвідомого і засвоєними вимогами зовнішнього середовища, виникають у результаті соціальної взаємодії. Захисні механізми послаблюють цей конфлікт, здійснюючи регулювання поведінки людини, підвищуючи її пристосованість і врівноважуючи психіку (Frydenberg, 2002).

Одними з найбільш розроблених і повних концепцій психологічного захисту є психоеволюційна теорія емоцій Р. Плутчика і структурна теорія особистості Г. Келлермана, які припускають специфічні взаємозв'язки між різними рівнями особистості, а саме рівнем емоцій, психологічних захистів та диспозицій. З позицій авторів теорії є вісім основних механізмів захисту, таких як заперечення, витіснення, заміщення, компенсація, реактивне утво-

рення, проєкція, інтелектуалізація, раціоналізація і регресія, які взаємодіють з основними емоціями (радість, очікування, прийняття, гнів, сум, подив, відроза, страх) і відповідають диспозиціям (агресивна, депресивна, параноїдна, пасивна, обсесивна, диспозиція манії, істерії, психопатії). При цьому, як зазначають автори, особливості захисних стратегій залежать від специфіки емоцій, які залучені до конфлікту (Plutchik, 1983).

О.П. Саннікова у своєму дослідженні індивідуальних відмінностей механізмів психологічного захисту доходить висновку, що особливостями емоційності можна пояснити не тільки відмінності за якістю та інтенсивністю актуальних емоцій, що виникають у різних людей в одних і тих же ситуаціях, але й відмінності в «психологічній ціні» цих переживань, поведінці людей, спрямованій на адаптацію і зниження напруги. Останнє проявляється в індивідуальній специфіці механізмів психологічного захисту, а саме у виборі їх стильових характеристик, виборі «улюблених» механізмів психологічних захистів та їх певних комбінацій (Саннікова, 2003).

Л.В. Степаненко зазначає, що механізми психологічного захисту обумовлюють адаптаційну поведінку особистості та реакції на стрес. Вивчаючи особливості взаємозв'язку механізмів психологічного захисту особистості з емоційними характеристиками, дослідниця встановила взаємозв'язки між показниками психологічного захисту й такими показниками особистісних емоційних властивостей особистості, як емоційність, агресивність, тривожність, роздратування, емоційна лабільність, нейротизм (Степаненко, 2017).

Агресивність розуміється як поведінка людини щодо інших людей, яка відрізняється прагненням заподіяти їм неприємності, завдати шкоди (Немов, 2003: 651). В літературі як особистісні фактори, що зумовлюють підвищення рівня агресивності, виокремлюються підвищена ворожість та подразливість, підвищена емоційна реактивність, перевищена самооцінка, підвищений рівень тривожності та депресії, негативна афективність, мотиваційна сфера, низький рівень розвитку інтелекту, задрісність, антисоціальна спрямованість особистості, схильність приписувати оточуючим агресивні наміри (Кириченко, 2017).

Отже, метою дослідження є виявлення особливостей механізмів психологічного захисту осіб з різним рівнем агресивності.

2. Методологія та методи

В емпіричному дослідженні взяли участь 79 осіб віком від 24 до 45 років (магістри відділення перепідготовки фахівців за магістерською програмою з психології Державного закладу «Південноукраїнський національний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса).

Для діагностики механізмів психологічного захисту використовувалась методика «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index, LSI або ІЖС) Р. Плутчика, Г. Келлерманна, Х. Конта в адаптації Л.І. Васермана з колегами (Алмаев, Малкова, 2006; Васерман, 2005). Зазначена методика була створена на основі психоеволюційної теорії Р. Плутчика і структурної теорії особистості Х. Келлермана (Plutchik, 1983). Вона спрямована на діагностику вісім видів психологічних захистів, таких як заперечення, витіснення, заміщення, компенсація, реактивне утворення, проєкція, інтелектуалізація, раціоналізація і регресія.

Вивчення комунікативної агресивності здійснено за допомогою методики «Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності» В.В. Бойко (Фетискин, Козлов, Мануйлов, 2002).

Статистичне оброблення даних проводилось із використанням комп'ютерної програми SPSS 21.0 for Windows. Використовувались кількісний (кореляційний, t-критерій Стьюдента) та якісний (метод «асів» і метод «профіль») аналізи даних.

3. Результати та дискусії

Попередньо нами був проведений кореляційний аналіз між показниками механізмів психологічного захисту і комунікативної агресивності, який допоміг встановити характер взаємозв'язків між цими показниками (табл. 1).

Розглянемо значущі результати кореляційного аналізу між показниками індексу життєвого стилю та комунікативної агресивності.

Аналіз таблиці 1 свідчить про наявність як додатних, так і від'ємних значимих кореляційних зв'язків між показниками, що вивчаються. Так, показник заперечення (А) встановив значимі від'ємні зв'язки з такими показниками комунікативної агресивності, як провокування агресії у оточуючих (ПрА) і аутоагресія (АуА)

на рівні 5%. Показник витіснення (В) виявив значимі додатні зв'язки з показниками спонтанної агресії (СпА), схильності до відображеної агресії (СхВА) та ритуалізації агресії (РА) на рівні 5%. Показник регресія (С) додатним чином пов'язаний на рівні 1% з показником спонтанної агресії (СпА), на рівні 5% з показниками анонімної агресії (Ана) та схильності до відображеної агресії (СхВА). Показник компенсації (D) виявив додатні значимі зв'язки на рівні 5% з такими показниками комунікативної агресивності, як спонтанна агресія (СпА) та анонімна агресія (Ана). Окремо виділимо показник заміщення (F), який встановив найбільшу кількість значимих зв'язків з показниками комунікативної агресивності. Так, із показниками спонтанної агресії (СпА) та схильності до відображеної агресії (СхВА) він виявив значимі додатні зв'язки на рівні 1%; з показниками анонімної агресії (Ана) і провокуванням агресії у оточуючих (ПрА) – на рівні 5%, а з показником невміння переключати агресію (НПА) показник заміщення (F) встановив значимий від'ємний зав'язок на рівні 5%. Показник інтелектуалізації (G) від'ємним чином пов'язаний із показником нездатності зупинити агресію (НЗА). Нарешті, показник реактивного утворення (H) від'ємним чином пов'язаний на рівні 1% з показником анонімної агресії (Ана).

Таким чином, за допомогою кореляційного аналізу емпірично підтверджено взаємозв'язок між показниками комунікативної агресивності та використанням певних механізмів психологічного захисту. Комунікативна агресивність найбільше пов'язана з такими механізмами психологічного захисту, як витіснення, регресія, компенсація і заміщення.

Слід зазначити, що результати попереднього кореляційного аналізу підтвердили можливість порівняння психологічних

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляцій між шкалами психологічного захисту та показниками комунікативної агресивності

	A	B	C	D	F	G	H
СпА		287*	355**	274*	387**		
НЗА						-282*	
НПА					-286*		
Ана			279*	290*	282*		-352**
ПрА	-276*				279*		
СхВА		289*	284*		373**		
АуА	-281*						
РА		283*					

Примітка: 1) нулі та коми опущені; 2) позначення ** – значущість зв'язку на рівні $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,05$; 3) умовні позначення шкал психологічного захисту: А – заперечення; В – витіснення; С – регресія; D – компенсація; F – заміщення; G – інтелектуалізація; H – реактивне утворення; 4) умовні позначення показників комунікативної агресивності: СпА – спонтанна агресія; НЗА – нездатність зупинити агресію; НПА – невміння переключати агресію; Ана – анонімна агресія; ПрА – провокування агресії у оточуючих; СхВА – схильність до відображеної агресії; АуА – аутоагресія; РА – ритуалізація агресії.

характеристик, що вивчаються. Застосування якісного аналізу (метод «асів») дало змогу виявити групу осіб із високим (четвертий квартиль розподілу – від 75 до 100 процентіля) і низьким (перший квартиль розподілу – від 0 до 25 процентіля) рівнем індексу агресивності. Отже, було виділено такі групи осіб, як особи з високим («агресивні») та особи з низьким («неагресивні») рівнем індексу агресивності. Використання методу «профілів» допомогло виявити особливості психологічного захисту у представників зазначених груп осіб.

На рис. 1 наведено профілі психологічного захисту в групах осіб з високим і низьким рівнями агресивності.

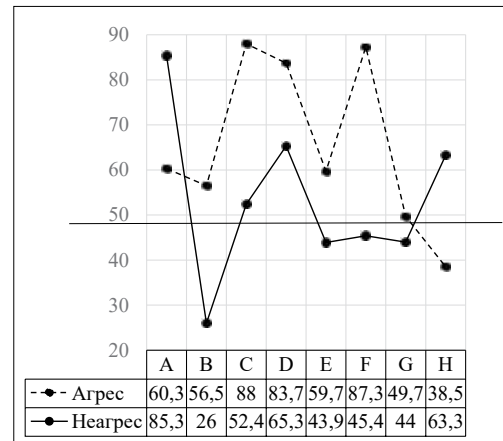
На осі ОХ розміщені показники психологічного захисту, на осі ОУ – значення цих показників, що виражені у процентілях. Середня лінія ряду проходить через точку 50-го процентіля. Кожен профіль відображає середні значення відповідних показників усіх представників виділених груп.

Візуальний аналіз рис. 1 свідчить про певні розбіжності в проявах механізмів психологічного захисту кожній групі осіб. Так, профіль групи осіб із високим рівнем агресивності (група Агрес) розташований над середньою лінією ряду і знаходиться в просторі третього і четвертого квартилів розподілу (діапазон значень міститься від 50 до 90 процентілей). Виняток становить лише показник реактивного утворення (Н), значення якого розташовані нижче середньої лінії ряду і знаходяться в просторі другого квартилю розподілу, що свідчить про незначний вираз означеного типу психологічного захисту в цій групі осіб.

Профіль групи осіб із низьким рівнем агресивності (група Неагрес) розташований у площині нижче середньої лінії ряду і знаходиться переважно в просторі другого квартилю розподілу (діапазон значень міститься від 25 до 50 процентілей). Виняток становить показник заперечення (А), значення якого розташовані вище середньої лінії ряду і знаходяться в просторі четвертого квартилю розподілу, що свідчить про високий вираз означеного типу психологічного захисту в цій групі осіб.

Задля аналізу кожного профілю здійснено ранжування показників психологічного захисту за відхиленням від середньої лінії ряду (від збільшення абсолютного числа до меншого). Валентність вказує на відхилення від середньої лінії ряду до додатного або до від'ємного полюсу. Результати ранжування наведено у табл. 2.

Враховуючи змістовий опис показників психологічного захисту (Васерман, 2005; Plutchik, 1983), що пропонується авторами методики «Індекс життєвого стилю», здійснимо аналіз означених профілів (рис. 1).

Рис. 1. Профілі психологічного захисту «агресивних» і «неагресивних» осіб

Примітка: 1) група Агрес (n=10) – група осіб з високим рівнем індексу агресивності; група Неагрес (n=12) – група осіб з низьким рівнем індексу агресивності; 2) умовні позначення шкал психологічного захисту: А – заперечення; В – витіснення; С – регресія; D – компенсація; Е – проєкція; F – заміщення; G – інтелектуалізація; Н – реактивне утворення.

Таблиця 2

Ранжування показників психологічного захисту в «агресивній» і «неагресивній» групах осіб

Ранг	Групи «агресивних» та «неагресивних» осіб	
	Група Агрес	Група Неагрес
1	C ⁺ (регресія)	A ⁺ (заперечення)
2	D ⁺ (компенсація)	D ⁺ (компенсація)
3	F ⁺ (заміщення)	H ⁺ (реактивне утворення)

Примітка: показники надано у порядку зменшення абсолютних величин відхилення від середньої лінії ряду.

У представників групи осіб з високим рівнем агресивності (група Агрес) найбільш вираженими механізмами психологічного захисту виявилися регресія (C⁺), компенсація (D⁺) і заміщення (F⁺).

Це свідчить про те, що у осіб цієї групи за деяких обставин можливе прагнення у своїх поведінкових реакціях уникнути тривоги шляхом переходу на більш ранні стадії розвитку лібідо, замінити рішення суб'єктивно більш складних завдань на відносно простіші та доступніші у складних ситуаціях. У стані стресу вони повертаються до ранніх або незрілих паттернів поведінки й задоволення, що істотно збільнює їх потенційно можливий арсенал вирішення конфліктних ситуацій (C⁺). «Агресивним» особам притаманні спроби знайти відповідну заміну реальному чи уявному недоліку іншою якістю,

найчастіше за допомогою фантазування або привласнення собі властивостей, цінностей, достоїнств, поведінкових характеристик іншої особи (D^+). Таким особам притаманна розрядка пригнічених емоцій, які спрямовуються на об'єкти, що представляють меншу небезпеку або є більш доступними, ніж ті, що викликали негативні емоції і почуття. Агресивні особи схильні до вивільнення прихованих емоцій, зазвичай гніву, на предметах, тваринах або людях, що сприймаються як менш небезпечні для них, ніж ті, які дійсно викликали емоції (F^+).

У представників групи осіб із низьким рівнем агресивності (група Неагрес) найяскравіше виражено три типи механізмів психологічного захисту, а саме заперечення (A^+), компенсація (D^+) і реактивне утворення (H^+).

Це свідчить про те, що у осіб цієї групи переважає прагнення до заперечення деяких обставин, які їх фруструють і викликають тривогу. Як правило, заперечуються ті аспекти зовнішньої реальності, які, незважаючи на те, що вони є очевидними для оточуючих, не приймаються, не визнаються самою особистістю, тобто та інформація, яка турбує і може привести до конфлікту, не сприймається особистістю (A^+). Цим особам також притаманні спроби знайти відповідну заміну реальному чи уявному недоліку іншою якістю, найчастіше за допомогою фантазування або привласнення собі властивостей, цінностей, достоїнств, поведінкових характеристик іншої особи (D^+). «Неагресивним» особам властивий вираз неприємних або неприйнятних для них думок, відчуттів або вчинків шляхом перебільшеного розвитку протилежних прагнень (H^+).

Отже, аналіз отриманих даних показав, що групи осіб з різним рівнем агресивності характеризуються специфічним профілем захисту Его.

Висновки

Психологічний захист розглядається як система регуляторних механізмів психіки, які спрямовані на усунення або зведення до мінімуму негативних переживань, що травмують особистість, пов'язаних із внутрішніми або зовнішніми конфліктами, станами тривоги та дискомфорту. Функцією психологічного захисту є подолання відчуття невпевненості в собі, власної неповноцінності, захисту ціннісної свідомості і підтримки стабільної самооцінки.

Агресивність розуміється як поведінка людини щодо інших людей, яка відрізняється прагненням заподіяти їм неприємності, завдати шкоди.

Вивчення специфіки психологічного захисту здійснювалося в осіб із різним рівнем агресивності. Для емпіричного дослідження застосовано методику «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index) Р. Плутчика, Г. Келлерманна, Х. Конта в адаптації Л.І. Васермана і методику «Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності» В.В. Бойко.

За результатами кореляційного аналізу встановлено додатні і від'ємні значимі зв'язки між більшістю шкал психологічного захисту та показниками комунікативної агресивності. Виявлено, що комунікативна агресивність найбільше пов'язана з такими механізмами психологічного захисту, як витіснення, регресія, компенсація і заміщення.

За допомогою якісного аналізу встановлено, що існують певні розбіжності в проявах механізмів психологічного захисту у представників групи осіб із різним рівнем агресивності. Особам із високим рівнем комунікативної агресивності притаманні такі механізми психологічного захисту, як регресія, компенсація і заміщення. В групі осіб із низьким рівнем агресивності переважають такі механізми психологічного захисту, як заперечення, компенсація і реактивне утворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрушко Я.С. Психологічні захисти в структурі професійної ідентичності майбутнього працівника органів внутрішніх справ : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 276 с.
2. Алмаєв Н.А., Малкова Г.Ю. Оценка психометрических свойств методики «Индекса жизненного стиля» Плутчика-Келлермана. *Вопросы психологии*. 2006. № 4. С. 151–159.
3. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль: лучший в мире учебник по психологии агрессии / пер. А.В. Боричев, Л.М. Царук, Л.О. Ордановская. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. 510 с.
4. Вассерман Л.И. Психологическая диагностика индекса жизненного стиля : пособие для психологов и врачей. Санкт-Петербург : Психоневрологический институт им. В.М. Бехтерева, 2005. 54 с.
5. Грановская Р.М. Психологическая защита. Санкт-Петербург : Речь, 2007. 476 с.
6. Кириченко Р.В. Дослідження проблеми агресивної поведінки сучасної молоді. *Scientific Journal Virtus*. 2017. July. № 15. С. 51–54.
7. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе / пер. с англ. Москва : Независимая фирма «Класс», 2001. 480 с.
8. Михальська Ю.А., Ренке С.О. Особливості механізмів психологічного захисту особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 417–427.
9. Немов Р.С. Психология : учебник для студентов высших педагогических учебных заведений : в 3 кн. 4-е изд. Москва : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС. Кн. 1 : Общие основы психологии. 2003. 688 с.
10. Санникова О.П. Психологические защиты: проблема индивидуальных различий. *Психология у XXI столітті: перспективи розвитку* : матеріали VI Костюківських читань (м. Київ, 28–29 січня 2003 р.). Київ, 2003. С. 17–24.

11. Степаненко Л.В. Особливості взаємозв'язку механізмів психологічного захисту особистості з емоційними характеристиками. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 124–129.
12. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Издательство Института Психотерапии, 2002. 490 с.
13. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого «Я». *По ту сторону принципа удовольствия*. Москва : Прогресс, 1992. С. 256–324.
14. Plutchik R. Emotions in early development: A psychoevolutionary approach. *Emotion: Theory, research, and experience* / R. Plutchik, H. Kellerman (Eds.). Vol. 2. N.Y. : Academic Press. 1983.
15. Frydenberg E. Beyond Coping. Meeting goals, visions and challenges. Oxford University Press. 2002. 176 p.

REFERENCES:

1. Andrushko Ya.S. (2016). *Psykholohichni zakhysty v strukturі profesiinoi identychnosti maibutnoho pratsivnyka orhaniv vnutrishnikh sprav: monohrafiia. [Psychological problems in the structure of the professional identity of the official of the organs of internal reference: monograph]*. Lviv : LvDUVS [in Ukrainian].
2. Almaev N.A., Malkova G.Iu. (2006). Otsenka psikhometricheskikh svoystv metodiki "Indeksa zhiznennogo stil'ia" Plutchika-Kellermana [Assessment of the psychometric properties of the Plutchik-Kellerman Life Style Index]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*. 4. 151–159 [in Russian].
3. Berkovits L. (2007). *Agressiia: prichiny, posledstviia i kontrol: luchshij v mire uchebnik po psikhologii agressii [Aggression: Causes, Consequences and Control: The best textbook of aggression psychology in the world]*. Per. A. Borichev, L. Caruk, L. Ordanovskaya. Sankt-Peterburg : Prajm-EVROZNAK [in Russian].
4. Vasserman L.I. (Red). (2005). *Psikhologicheskaja diagnostika indeksa zhiznennogo stil'ia. Posobie dlya psihologov i vrachej. [Psychological diagnostics of the life style index. A guide for psychologists and doctors]*. Sankt-Peterburg : Psihonevrol. in-t im. V.M. Bekhtereva [in Russian].
5. Granovskaia R.M. (2007). *Psikhologicheskaja zashchita [Psychological protection]*. SPb. : Rech [in Russian].
6. Kyrychenko R.V. (2017). Doslidzhennia problemy ahresyvnoi povedinky suchasnoi molodi [Research of the problem of aggressive behavior of modern youth]. *Scientific Journal Virtus*. July. 15. 51–54 [in Ukrainian].
7. Mak-Viliams N. (2001). *Psikhoanaliticheskaia diagnostika: Ponimanie struktury lichnosti v klinicheskom protsesse [Psychoanalytic Diagnostics: Understanding the Personality Structure in the Clinical Process]* / Per. s angl. M. : Nezavisimaia firma "Klass" [in Russian].
8. Mykhalska Yu.A., Renke S.O. (2015). Osoblyvosti mekhanizmv psykhologichnoho zakhystu osobystosti [Special features of the mechanisms in the psychology of the individual]. *Problemy suchasnoi psikhologii – Problems of modern psychology*. 30. 417–427 [in Ukrainian].
9. Nemov R.S. (2003). *Obshchie osnovy psikhologii [General foundations of psychology]*. M. : Gumanitar. izd. Tsentr "VLADOS" [in Russian].
10. Sannykova O.P. (2003). Psihologicheskie zaschityi: problema individualnykh razlichij [Psychological defenses: the problem of individual differences]. *Psykholohiia u XXI stolitti: perspektyvy rozvytku : materialy VI Kostyukivskykh chytan – Psychology in the XXI century: prospects for development : materials of the VI Kostyukov readings*. m. Kyiv, 28–29 sichnia 2003 r. Kyiv. 17–24 [in Ukrainian].
11. Stepanenko L.V. (2017). Osoblyvosti vzaiemozviazku mekhanizmv psykhologichnoho zakhystu osobystosti z emotsiinymy kharakterystykamy [Features of interrelation of mechanisms of psychological protection of the person with emotional characteristics]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia Psykhologichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological Sciences Series*. 5 (1). 124–129 [in Ukrainian].
12. Fetiskin N.P., Kozlov V.V., Manuylov G.M. (2002). *Sotsialno-psihologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malykh grupp [Socio-psychological diagnostics of the development of personality and small groups]*. M., Izd-vo Instituta Psihoterapii [in Russian].
13. Freyd Z. (1992). Massovaya psihologiya i analiz chelovecheskogo "Ya" / Po tu storonu printsipa udovol'stviya [Mass psychology and analysis of the human "I" / Beyond the pleasure principle.]. Moskva : Progress. 256–324 [in Russian].
14. Plutchik R. Emotions in early development: A psychoevolutionary approach. In R. Plutchik, H. Kellerman (Eds.), *Emotion: Theory, research, and experience*. Vol. 2. N.Y. : Academic Press. 1983.
15. Frydenberg E. Beyond Coping. Meeting goals, visions and challenges. Oxford University Press. 2002. 176 p.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2021.
The article was received 21 January 2021.